

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ

Проаналізовано наявні визначення фінансової безпеки комерційного банку і виділено основні підходи до розуміння суті цієї фінансово-економічної категорії. На підставі проведеного аналізу сформульовано авторське визначення поняття «фінансова безпека комерційного банку». Охарактеризовано основні внутрішні і зовнішні загрози фінансової безпеки комерційного банку.

Ключові слова: фінансова безпека банку, фінансовий стан, захист, загрози.

Lisnyak A. THEORETICAL APPROACHES TO INTERPRETATION FINANCIAL SAFETY OF BANK

The article analyzed the existing determinations of financial safety of bank, and on the basis of it author determination of this concept is formulated. Analysis and systematization of economic literature allowed determining the most typical internal and external threats to the financial safety of the bank as the basis for the development of methodology to ensure its assessment.

Keywords: financial safety of bank, financial state, defense, national safety, threats.

Постановка проблеми. Комерційні банки, як і інші суб'єкти національної економіки, здійснюють свою діяльність в умовах невизначеності та в умовах напруженої і нестабільної ситуації у країні. На розвиток банківських установ здійснюють вплив такі негативні фактори, як нестабільна політична і соціально-економічна ситуація у країні, недосконалість законодавства, низький рівень довіри населення до комерційних банків, погіршення структури балансів через неповернення виданих кредитів, зростаючі показники шахрайства в банківській сфері, недобросовісна конкуренція та ін. Усе це загострює проблему забезпечення безпеки банків, оскільки банківська система є основою складовою фінансової системи, і саме питання фінансової безпеки банків виходять сьогодні на перший план. Забезпечення фінансової безпеки комерційних банків та їхніх установ є дуже важливим ще й тому, що підрив довіри до кредитних інститутів завдає збитків фінансовій безпеці всієї країни.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблеми дослідження фінансової безпеки банків знайшли відображення в наукових працях вітчизняних учених, таких як: О. Барановський, Т. Болгар, Ю. Го-

лобородько, А. Єпіфанов, Н. Євченко, Н. Зачосов, М. Зубок, А. Ткаченко, О. Підхонний, О. Хитрін та ін. Серед зарубіжних учених доцільно відмітити В. Гамзу, В. Окейна, І. Ткачука, І. Шумпетера та ін. Високо оцінюючи їхній вклад у розв'язання проблем забезпечення фінансової безпеки на різних рівнях і в різних сферах економіки, зазначимо, що питання фінансової безпеки банків усе ще залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, потребують більш детального розгляду теоретичні основи забезпечення фінансової безпеки банку в умовах структурних змін в економіці.

Метою статті є узагальнення наукових поглядів на зміст поняття «фінансова безпека», виявлення суперечностей і відмінностей у них, обґрунтування змісту поняття «фінансова безпека банків».

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в наукових джерелах не існує єдиного підходу до визначення поняття фінансової безпеки банку. Кожен з авторів пропонує та обґрунтовує свій підхід до визначення цього поняття, тому, попри деякі суперечності, варто розглянути основні з них. Систематизацію підходів до трактування поняття «фінансова безпека» представлено в *табл.*

Таблиця

Визначення поняття «фінансова безпека банку»

Автор, джерело	Визначення
<i>Фінансова безпека як стан</i>	
Барановський О. І. [1]	Фінансова безпека комерційного банку – це сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей; стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує.
Вовк В. Я. [2]	Фінансова безпека банку – це такий стан банку, що характеризується здатністю протистояти можливим зовнішнім і внутрішнім загрозам банківської діяльності для забезпечення нормального функціонування та розвитку в умовах дестабілізуючого впливу навколишнього середовища та захищеності фінансових інтересів зацікавлених сторін (власників, клієнтів, працівників, керівництва, держави), а основною метою безпеки банку є забезпечення конкурентоспроможності як окремого банку, так і банківської системи в цілому на ринку банківських послуг та недопущення можливості отримання збитків або втрати частини прибутків унаслідок реалізації внутрішніх та зовнішніх загроз.

Автор, джерело	Визначення
Епіфанов А. О. [3], Болгар Т. [4],	Фінансова безпека банку – це стан банківської установи, що характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку.
Голобородько Ю. О. [5]	Фінансова безпека банківських установ – такий її стан, який характеризується оптимальним рівнем залучення розміщення ресурсів при мінімізації загроз та негативних явищ і характеризує здатність банків до саморозвитку і підвищення ефективності та конкурентоздатності.
Свченко Н. Г., Криклій О. А. [6]	Фінансова безпека банку – це такий його фінансовий стан, який характеризується збалансованістю системи фінансових показників, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, що дозволяє своєчасно та в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, а також забезпечує ефективний розвиток банку в поточному та наступних періодах.
Хитрін О. І. [7]	Фінансова безпека банку – динамічний стан, за якого він юридично і технічно здатний виконувати і реально виконує властиві йому функції; забезпечує стійкий захист життєво важливих соціально-економічних інтересів громадян, господарських суб'єктів, суспільства та держави від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз; володіє потенціалом як для кількісного, так і для якісного зростання і має у своєму розпорядженні механізми для реалізації даного потенціалу.
Побережний С. М. [8]	Фінансова безпека банку – це важлива складова фінансової, а тому і національної безпеки; це такий стан банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, її здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку.
<i>Фінансова безпека як захист</i>	
Дмитров С. О. [9]	Фінансова безпека банку – це захист фінансових інтересів банку, його фінансової стійкості і середовища, в якому він функціонує.
Коковіхіна О. О. [10]	Під фінансовою безпекою банку розуміти рівень захисту його стабільного функціонування від внутрішніх та зовнішніх загроз, підґрунтям чого є певний стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку.
<i>Фінансова безпека як сукупність умов</i>	
Горалько О. В. [11]	Фінансова безпека банку – сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини, попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей; стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує.

Примітка. Складено автором.

Аналіз наявних визначень показав, що більшість науковців під фінансовою безпекою розуміють стан банківської установи. При цьому безпека банку передусім виступає якісною його характеристикою і характеризує його стан як такий, за якого відсутні небезпеки. Окремі дослідники наголошують на рівні захисту комерційного банку. На наш погляд, усі ознаки є значущими для того, щоб їх урахувати при формуванні більш повного визначення фінансової безпеки банку.

Слід звернути увагу, що стан банку, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, повинен бути забезпеченим постійно та безперервно. Звідси випливає, що більш доречним є визначення фінансової безпеки як динамічного стану. У цьому ми погоджуємось із думкою О. І. Хитріна [7], однак вважаємо, що пропонуване ним визначення є надто загальним і передбачає виконання банками функцій захисту «життєво важливих соціально-економічних інтересів громадян, господарських суб'єктів, суспільства та держави від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз», що, на нашу думку, не зовсім коректно з огляду на мету існування банків як економічних суб'єктів. Погоджуємось, що питання безпеки банку є актуальними не лише безпосередньо для банків, а також і для решти учасників ринкових відносин. Однак власники банку, його акціонери перш за все турбуються про розвиток свого бізнесу і несуть за нього матеріальну, моральну і соціальну відповідальність.

Ми пропонуємо трактувати зміст поняття «фінансова безпека банків» як динамічний фінансовий стан

банку, що характеризується стабільною захищеністю його фінансових інтересів від ідентифікованих ендогенних і екзогенних загроз та здатністю забезпечувати реалізацію своїх фінансових інтересів, місії і завдань, а також власний розвиток достатніми обсягами фінансових ресурсів.

При дослідженні сутності фінансової безпеки банку доцільно також визначити її особливості, які полягають у такому:

- забезпечує рівноважний і стійкий фінансовий стан банку;
- сприяє ефективній діяльності банку;
- дозволяє на ранніх стадіях визначити проблемні місця в діяльності банку;
- нейтралізує кризи і запобігає банкрутствам [3, с. 9].

Фінансова безпека комерційного банку обумовлена рівнем підтримання ліквідності, упровадженням фінансових інновацій, охороною інформації, збереженням активів, забезпечення прибутковості.

Основною метою фінансової безпеки банку є забезпечення конкурентоспроможності як окремого банку, так і банківської системи загалом на ринку банківських послуг і недопущення можливості отримання збитків або втрати частини прибутків унаслідок реалізації внутрішніх і зовнішніх загроз. Тобто вона полягає в забезпеченні організаційно-управлінських, технічних і профілактичних заходів, які гарантують якісний захист прав та інтересів банку, зростання статутного капіталу, підвищення ліквідності активів, забезпечення поворотності кредитів,

збереження фінансових і матеріальних цінностей тощо.

Фінансова безпека банку визначається стабільністю і стійкістю фінансового стану банку; ступенем ефективності фінансово-економічної діяльності; рівнем контролю за зовнішніми і внутрішніми ризиками; рівнем достатності власного капіталу; ступенем захищеності інтересів акціонерів.

Фінансова безпека банку може порушуватися внаслідок впливу різного роду загроз. Такими загрозами є наявні чи потенційно можливі явища або чинники, що створюють небезпеку для реалізації фінансових інтересів банку. На сьогодні немає єдиного підходу до визначення загроз фінансовій безпеці банку. Аналіз і систематизація економічної літератури [12; 13] дозволили визначити найбільш характерні загрози фінансовій безпеці банку, які традиційно поділяються на дві групи – зовнішні і внутрішні загрози.

До зовнішніх належать загрози, що містять фактори, які є результатом впливу зовнішнього середовища на банк, зокрема діяльність держави, економічна кон'юнктура у країні та світі, конкуренти та ін. До внутрішніх загроз належать фактори, які або безпосередньо генеруються банком, або є частиною його внутрішнього середовища [3, с. 11].

До внутрішніх загроз слід відносити: недосконалість організації системи фінансового менеджменту в банку; неефективність проведення основних банківських операцій; недотримання банком показників ліквідності; зловживання і некомпетентність службовців банку (шахрайство у сфері бухгалтерського обліку, фальсифікація витрат, привласнення доходів тощо); слабкість маркетингової політики банку; неефективна система фінансового моніторингу в банку; наявність каналів витоку інформації з банку; низький рівень капіталізації банків; низький рівень залучення іноземної валюти і готівки в національній валюті, що є в населення, тощо.

Зовнішніми загрозами фінансовій безпеці банків є: несприятливі макроекономічні умови, ринкові ризики і глобальні банківські кризи; відсутність стабільності податкової, кредитної та страхової політики; низький рівень довіри до банків; конкуренція в банківському середовищі; недостатня фінансова стійкість банківського сектору; недосконалість банківського нагляду і регулювання, у тому числі механізму використання монетарних інструментів; високий ступінь залежності банків від зовнішніх джерел фінансування; значні коливання курсу національної валюти відносно інших валют (інфляція, дефляція); відкритість (доступність) міжбанківського ринку; волатильність цін на енергоресурси; політична і геополітична нестабільність; негативні зміни процентних ставок (наприклад, облікової ставки тощо); високий рівень проблемності активів; можливість знецінення майна, що перебуває як забезпечення за кредитними операціями банків (зокрема, через падіння цін на ринку нерухомості, кризи окремих галузей економіки тощо); участь банківської системи в тіншовій діяльності та її криміналізація; недостатнє законодавче врегулювання банківської діяльності; недостатній контроль за діяльністю комерцій-

них банків з боку Національного банку України тощо [2, с. 203].

Слід зазначити, що найбільшу небезпеку, здебільшого, становлять зовнішні загрози, які не піддаються виявленню і прогнозуванню. Водночас усунення внутрішніх загроз належить до компетенції органів управління банком.

На нашу думку, класифікацію загроз фінансовій безпеці банку слід доповнити за такими ознаками, як: за формою збитку, тривалістю дії, з можливістю здійснення, за ступенем негативного впливу наслідків.

За формою збитку слід виділяти загрози, реалізація яких завдає прямого збитку, і загрози, реалізація яких призведе до упущеної вигоди.

За тривалістю дії загрози слід поділяти на тимчасові, які діють протягом обмеженого періоду часу, і постійні, які діють протягом усього періоду існування системи фінансової безпеки банку.

За можливістю здійснення загрози фінансовій безпеці слід поділяти на реальні та потенційні. Реальні загрози існують об'єктивно в досліджуваній період часу або з достатньо великою ймовірністю здатні виникнути в наступні періоди, тобто їх реалізація є неминучою. Потенційні загрози можуть настати під час реалізації певних суб'єктивних чи об'єктивних умов.

За ступенем негативного впливу наслідків слід виділяти загрози з високою, значною, середньою і низькою важкістю наслідків. Висока важкість наслідків означає, що реалізація цих загроз може призвести до різкого погіршення фінансового стану банку, що спричинить припинення його діяльності або завдасть таких втрат, результатом яких стане ліквідація банку в короткій перспективі. Значний рівень важкості наслідків реалізації загроз передбачає ймовірність нанесення банку таких фінансових втрат, які негативно відобразяться на його діяльності в майбутньому і для подолання яких потрібні значні витрати часу та ресурсів. Середній ступінь важкості означає, що для подолання наслідків реалізації цих загроз фінансовій безпеці необхідні витрати, які співвимірні з поточними витратами (результатами діяльності) банку і наслідки яких можна подолати в короткостроковому періоді. Наслідки реалізації загроз фінансовій безпеці, що характеризуються низьким ступенем важкості, істотно не впливають на поточну діяльність банку, його позицію на ринку.

Ураховуючи різноманітний прояв загроз фінансовій безпеці, одну і ту саму загрозу можна одночасно відносити до різних груп класифікації.

Висновки. Проведене дослідження, присвячене обґрунтуванню змісту поняття «фінансова безпека банків», дало змогу зробити такі висновки.

1. Ми пропонуємо трактувати зміст поняття «фінансова безпека банків» як динамічний фінансовий стан банку, що характеризується стабільною захищеністю його фінансових інтересів від ідентифікованих ендогенних і екзогенних загроз та здатністю забезпечувати реалізацію своїх фінансових інтересів, місії і завдань, а також власний розвиток достатніми обсягами фінансових ресурсів.

2. Найбільш характерними загрозами фінансовій безпеці банку є зовнішні (містять фактори, які є результатом впливу зовнішнього середовища на банк) і внутрішні (фактори, які або безпосередньо генеруються банком, або є частиною його внутрішнього середовища) загрози. Розроблення дієвого механізму підвищення рівня фінансової безпеки банків має базуватися на оцінці загроз цій безпеці. Від адекватної оцінки наявного рівня банківської безпеки багато в чому залежать повнота, своєчасність і результативність управлінських заходів із ліквідації, попередження і запобігання наявним і потенційним загрозам банківській системі.

Список використаних джерел

1. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру / О. І. Барановський // Економічне прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 7–32.
2. Вовк В. Я. Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки банку / В. Я. Вовк // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 200–204.
3. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова : [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін.]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.
4. Болгар Т. М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / Т. М. Болгар. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 22 с.
5. Голобородько Ю. О. Теоретичні підходи до розкриття сутності та складових фінансової безпеки / Ю. О. Голобородько // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.12. – С. 194–198.
6. Євченко Н. Г. Вплив податкових ризиків на фінансову безпеку банку / Н. Г. Євченко, О. А. Криклій // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – Вип. 25. – С. 45–52.
7. Хитрін О. І. Фінансова безпека комерційних банків / О. І. Хитрін // Фінанси України. – 2004. – № 11. – С. 118–124.
8. Побережний С. М. Фінансова безпека банківської діяльності : навч. посібн. / С. М. Побережний, О. Л. Пластун, Т. М. Болгар. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 112 с.
9. Дмитров С. О. Управління фінансовою безпекою комерційного банку / О. С. Дмитров // Фінансовий простір. – 2012. – № 2 (6). – С. 11–15.
10. Коковихіна О. О. Фінансова безпека комерційного банку: подальше удосконалення визначення [Електронний ресурс] / О. О. Коковихіна, М. С. Високорода // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – Вип. 45. – С. 253–256. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2014_45_57.
11. Горалько О. В. Фінансова безпека банків у системі забезпечення фінансової безпеки держави / О. В. Горалько // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – Вип. 2. – С. 328–337. – (Серія економічна).
12. Вовченко Р. С. Чинники і загрози фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки / Р. С. Вовченко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 1. – С. 75–83.
13. Дмитрова О. С. Класифікація загроз та ризиків економічної безпеки / О. С. Дмитрова // Ефективна економіка. – 2015. – № 11. – С. 124–132.

References

1. Baranovskyi O. I. (2006). Bankivska bezpeka: problema vymiru [Bank security: the problem of measuring] Ekonomichne prohnozuvannya – Economics and Forecasting, 1, 7–32 [in Ukrainian].
2. Vovk V. Ya. (2012). Teoretychni zasady zabezpechennia finansovoi bezpeky банку [The Theoretical Foundations of Providing Financial Safety of Bank] Problemy ekonomiky, 4, 200–204. [in Ukrainian].
3. Yepifanov A. O. and Plastun O. L. (2009) Finansova bezpeka pidpriemstv i bankivskykh ustanov [Financial security companies and banks], DVNZ «UABS NBU», Sumy [in Ukrainian].
4. Bolhar T. M. (2009). Finansova bezpeka bankiv v umovakh rynkovoi transformatsii ekonomiky Ukrainy [Financial security of banks under the conditions of market transformation of the economy of Ukraine]. Sumy : DVNZ «UABS NBU» [in Ukrainian].
5. Holoborodko Yu. O. (2012). Teoretychni pidkhody do rozkryttia sutnosti ta skladovykh finansovoi bezpeky [The theoretical going is near opening of essence and constituents of financial safety of bank institutions] Naukovyi visnyk NL TU Ukrainy, 22.12, 194–198 [in Ukrainian].
6. Yevchenko N. H. (2009). Vplyv podatkovykh ryzykiv na finansovu bezpeku банку [Impact of tax risks in the financial security of banks] Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy: zbirnyk naukovykh prats, 25, 45–52 [in Ukrainian].
7. Khytrin O. I. (2004). Finansova bezpeka komertsiiynykh bankiv [Financial Safety of Bank] Finansy Ukrainy, 11, 118–124 [in Ukrainian].
8. Poberezhnyi S. M., Plastun O. L., & Bolhar T. M. (2010). Finansova bezpeka bankivskoi diialnosti [Financial Security of Banking]. Sumy : SHEI «UABS NBU» [in Ukrainian].
9. Dmytrov S. O. (2012). Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu komertsiiinoho банку [The management of commercial bank financial safety] Finansovyi prostir, 2 (6), 11–15 [in Ukrainian].

10. Kokovikhina O.O. (2014). Finansova bezpeka komertsiinoho banku: podalshe udoskonalennia vyznachennia [Financial safety of commercial bank: subsequent improvement of determination] *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, 45, 253–256 [in Ukrainian].
11. Horalko O. V. (2011). Finansova bezpeka bankiv u systemi zabezpechennia finansovoi bezpeky derzhavy [The financial security of banks in the system to ensure the financial security of the state] *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav, seriia, ekonomichna*, 2, 328–337 [in Ukrainian].
12. Vovchenko R. S. (2013). Chynnyky i zahrozy finansovii bezpetsi bankivskoho sektoru natsionalnoi ekonomiky [Factors and threats to the financial security of the banking sector of the national economy] *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, 1, 75–83 [in Ukrainian].
13. Dmytrova O. S. (2015). Klasyfikatsiia zahroz ta ryzykiv ekonomichnoi bezpeky [Classification of risks and threats of economic security bank], *Efektivna ekonomika*, 11, 124–132 [in Ukrainian].